

Strateji Düşüncesinde Yorum ve Tahrifat: Clausewitz Olayı

Interpretation and Falsification in Strategic Thought: The Clausewitz Case

Ali KARAOSMANOĞLU¹

Araştırma Makalesi

¹ Prof. Dr. - Dış Politika ve Barış Araştırmaları Merkezi

ORCID: 0000-0001-9535-6648

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ali KARAOSMANOĞLU

E-posta/E-mail:

alıklar@bilkent.edu.tr

Geliş tarihi/Received:

11 Mart 2021

Revizyon talebi/Revision Requested:

18 Nisan 2021

Son revizyon /Last revision:

26 Nisan 2021

Kabul tarihi/Accepted:

26 Nisan 2021

Atıf/Citation:

Karaosmanoğlu, Ali. "Strateji Düşüncesinde Yorum ve Tahrifat: Clausewitz Olayı?". *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 2, no. 1 (2021): 63-75.

Özet

Modern Strateji Teorisinin ortaya çıkması 19.yy'ın ilk yarısında teori ve tarih arasındaki ilişkilerin diyalektik bilim felsefesi zemininde yorumlanması ile ortaya çıkmıştır. Bu dönüşümün askeri ve siyasi alandaki öncüleri Prusyalı askeri reformcular ve Carl von Clausewitz'dir. Fakat söz konusu öncü çalışmalar dikkatle okunarak yorumlanmamış, tahrif edilerek ve okuyucuların önyargıları öne çıkartılarak anlaşılma ve uygulanmıştır. Hatalı anlayışlar ve kasıtlı yanlış yorumlar İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar önemli ölçüde devam etmiştir. Soğuk Savaş'ta doğru ve doğruya yakın yorumlar ve uygulamalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Osmanlı modernleşmesi ve Cumhuriyet Türkiye'si de yanlış yorumların büyük ölçüde etkisinde kalmıştır. Fakat uygulama alanında bunun tek istisnası Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının yönetme ve davranışlarıdır.

Anahtar Kelimeler: Clausewitz, strateji kuramı, von der Goltz

Abstract

The emergence of the Modern Strategy Theory was with the interpretation of the relations between theory and history in the first half of the 19th century on the basis of dialectical philosophy of science. Prussian military reformers and Carl von Clausewitz were the pioneers of this transformation in the military and political arena. However, these pioneering works were not read and interpreted carefully, but understood and applied by distorting them and highlighting the prejudices of the readers. Misunderstandings and deliberate misinterpretations continued significantly until the end of the Second World War. During the Cold War, correct and close comments and practices started to gain weight. Ottoman modernization and the Republic of Turkey has remained largely influenced by the false interpretations. However, in the field of practice, the only exception to this is the management and behaviour of Mustafa Kemal Atatürk and his friends.

Key Words: Clausewitz, strategy theory, von der Goltz

GİRİŞ

Strateji kuramının (teorisinin) ortaya çıkması 19.yy.’ın ilk yarısında teori ve tarih arasındaki ilişkilerin diyalektik bilim felsefesi zemininde yorumlanması ile gerçekleşmiştir. Bu makalenin temalarını oluşturan askeri düşünceler, söz konusu dönemlere damgasını vuran Aydınlanma ve Karşı Aydınlanma (idealizm veya romantizm) tartışmalarının fikriyatı ile aynı dönemlerde yer alan savaş deneyimlerinin bütünleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Prusyalı askeri reformcular ve Carl von Clausewitz bu kuramsal dönüşümün askeri alandaki öncüleri olarak kabul edilmektedir. Bu tarihi dönüşümle birlikte, Clausewitz’i ve Prusyalı askeri reformcuları yorumlayanlar, onların entelektüel alt-yapılarını yeterince dikkate almamışlardır. Kendi beklentilerini ve kendi klasik değerlerini öne çıkararak yorumlar yapmışlar, hatalı ve kategorik sonuçlara varmışlardır. Clausewitz’in diyalektik akıl yürütmesi yanlış anlaşılmalı ve geliştirdiği kavramlar tahrif edilerek kullanılmıştır. Savaş paradokslarının bütünleştirilmesinin yerini ayrıştırılmalar ve acımasız savaş düşkünü yakıştırmalar almış, böylece karşımıza bambaşka bir Clausewitz çıkarılmıştır. Bu arada uzun bir süre, Clausewitz’in askeri düşünceye getirdiği yenilikler unutulmuştur.

Şu noktayı hatırlatmak gerekir ki, “yenilik” dediğimiz hususlar savaş tarihlerinde olaylar ve uygulamalar şeklinde zaten mevcuttu. Clausewitz’in yaptığı, bunları sistematik bir savaş teorisi ile bütünleştirerek kuramlaştırmaktır. Bu noktanın, hala komşu bilim dalları (Uluslararası İlişkiler, Dış Politika Analizi, Güvenlik Araştırmaları, hatta Stratejik Araştırmalar gibi) tarafından gerektiği kadar idrak edilip edilmediği şüphelidir. Yeniliklerden bazılarını hatırlatmakta yarar görüyorum. Çünkü yanlış okumalar bu yeni anlatımlar üzerinden ortaya çıkmıştır. Clausewitz’den önce taktik ve strateji sözcükleri birbirine karıştırılarak, biri diğerrinin yerini alarak kullanılıyordu. Ne birbirlerinden ayrılarak, iki ayrı kavram gibi, ne de bütünleştirilerek uygulanıyordu. Clausewitz bunların iki ayrı anlam ifade ettiklerini, hem de birbirlerine bağımlı olduklarını açıklamıştır. Taktik ile strateji arasında bir araç-amaç ilişkisi vardır. Taktikler, münferit muharebelerde kazanmak için kullanılan yöntemleri ve davranışları ifade eder. Strateji ise, muharebeleri koordine ederek savaşın siyasi amaca ulaşmasını sağlar. Taktik, stratejiye bağımlıdır. Strateji, askeri kuvvet ile siyaset arasındaki köprüdür. Clausewitz’in o bilinen deyişle, “Savaş, siyasetin başka araçlarla devamıdır.”

Diğer önemli yenilik “Mutlak Savaş/Gerçek Savaş” ikilemidir. Mutlak savaş, bir ideadır. Bir soyutlama, bir “ideal-tip”tir. Her türlü değişken ayrıntıdan soyutlanmış ve tarihi bağlamın dışına çıkartılmış savaşı ifade eder. Bu kavramın karşısında tarihi bağlam (zaman ve mekan) içinde yer alan “Gerçek Savaş” kavramı vardır. Gerçek savaşlar, sınırsız şiddete doğru tırmanma eğilimi gösterir, fakat hiçbir zaman mutlak savaşa erişemeyiz. Savaşan taraflarda şiddeti tırmandırma potansiyeli vardır ve karşılıklı kuvvet kullanma bu potansiyeli kullanmaları için tarafları teşvik edebilir. Öte yandan, aşırılıklara tırmanmayı engelleyerek tarafların “mutlak”a erişmesini önleyen etkenler daima vardır ve hareket halindedir. Clausewitz, bu etkenlere “sürtünme” (*friction*) ve “savaşın sisi” (*fog of war*) adını veriyor. Ayrıca, siyasi amaçların sınırlı olması aşırılıklara tırmanmayı engelleyen başka bir etkidir. Hatta ilk akla gelen etkenlerden biridir. Savaş, birdenbire ortaya çıkan, tarihten soyutlanmış bir olay değildir. Siyasi ve toplumsal bir olaydır.¹

¹ Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. H.Fahri Çeliker (İstanbul: Özne Yayın, 1990), Kitap VIII, Bölüm 2; Kitap I, Bölüm 7 ve Kitap II, Bölüm 2. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali L. Karaosmanoğlu, “Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz,” *Uluslararası İlişkiler* 4/14 (2007): 172-174. Youri Cormier, *War as Paradox*, (Montreal: McGill University Press, 2010), 8-9.

Clausewitz ikili tanımdan sonra üç unsurlu bir tanım da yapmıştır. Bir yanda doğal kör bir güç olan ilkel şiddet, kin ve düşmanlık; öte yanda, savaşı ruhun özgür ve yaratıcı bir faaliyeti haline getiren tesadüfler ve ihtimal hesapları, son olarak da savaşı sadece akla (makuliyete) tabi kılan bir siyasi araç kimliği. Bu üçleme (*trinity*) esastır. Esas üçlemenin her bir unsuru genellikle ek üçlemedeki failler tarafından temsil edilir: ilk unsur daha çok halkı, ikinci unsur daha çok komutanları ve orduyu, üçüncü unsur ise daha çok siyasi otoriteyi ilgilendirir. Buradaki “genellikle” ve “daha çok” sözcükleri ikinci üçlemenin tali olduğunu, esas (merkezi) üçlemenin ise birincisi olduğunu gösterir. Bu iki üçlemenin birleşmesi Clausewitz’in kuramı içinde önemli bir yer tutar. Üçlemelerdeki unsurlar savaştan savaşa derece ve mahiyet farkları göstermelerine rağmen her savaşta vardılar ve her savaş incelenirken hepsinin değişken özellikleri dikkate alınmalıdır. Unsurlar ve aralarındaki etkileşimler ne şekil alırsa alsın her savaşta mevcuttur. Raymond Aron’un dediği gibi savaşlar “değişir, fakat değiştikçe aynı şeydir.” Clausewitz üçlü anlatım için “*trinity*” sözcüğünü kullanıyor. *Trinity*, Hristiyanlığın en temel kavramıdır. Ancak Clausewitz, oldukça dindar bir aileden gelmesine rağmen bu dini kavramı dindar olduğu için değil, muhtemelen yapıcı unsurları hem ayıran hem bütünleştiren bir ifade arayışı içinde olduğu için kullanmıştır.²

Clausewitz, Kant ve Hegel gibi gerçek dünya ile idealar dünyasını bir araya getirmek için çalışmıştır. Bu iki dünyanın birbirlerinden koparılmaması ve hareketsizleşmemeleri gerekmektedir. Bu ikinci husus onu özellikle Hegel’e daha çok yakınlaştırmış gibi gözükebilir. Ancak Clausewitz, Hegelci diyalektik yöntemi sonuna kadar, yani “Mutlak” a kadar götürmeden durur. Clausewitz’in düşüncesinde “Mutlak”ın göreceleşmesi özellikle ahlak felsefesinde Hegel’den ayrılmasında göze çarpmaktadır.³ Clausewitz, savaşı devletin siyasetinin araçlarından biri olarak görür. Savaş siyasetle bütünleşir; Devlet ile değil. Savaşı siyasete bağımlı hale getiren ilişki bir yöntem ve araç ilişkisi olmanın ötesinde, bu noktada ontolojik ve aynı zamanda etik bir ilişki haline de gelir. Siyaset savaşı teslim alınca sadece araçlardan değil, amaçlardan da sorumlu hale gelir. Eylem, savaş etiğinin merkez noktası durumuna yükselir ve doğru ile yanlışın (rasyonalitenin) yanında iyi ile kötünün tartışılabilmesi için de zemin hazırlar.

Savaşın doğası ve savaş fenomeniyle ilgili tanımlamaları ve açıklamaları gördükten sonra, erken ve geç Clausewitzler arasındaki çelişkili “vurgulamaları” Andreas Herberg-Rothe’den ödünç almak aydınlatıcı olacaktır. Çünkü bu ikilemler, zamanımızda hala devam eden tartışmaların gündemindedir:⁴

- Askeri gücün önceliği/siyasetin önceliği
- Beka veya daha ziyade kimliğini koruma amacıyla savaşmak/savaşı araçsal bir iletişim olarak değerlendirmek.

² “Trinity”(Osmanlıca’da Teslis), üçlü birlik anlamına gelir. Hristiyanlıkta Tanrı, bütünleşen üç yapıcı unsurdan doğar: Peder, Oğul ve Kutsal Ruh.

³ Savaş etiği ile ilgili bu anlatım, kısmen Youri Cormier’den alınmıştır, age, 137.

⁴ Raymond Aron, *Penser la Guerre*, Clausewitz (L’age Planetaire) (Paris: Gallimard, 1976), 184-185. Ayrıca bkz. age, 212-218; *Savaş Üzerine*, Kitap I (Savaşın Doğası), Bölüm I (28); Ali L. Karaosmanoğlu, “Yirminci Yüzyılda Savaş Tartışmak: Clausewitz Yeniden,” *Uluslararası İlişkiler* 8/29 (2011): 10. Dört ikilem için bkz. Herberg-Rothe, *Clausewitz Puzzle* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 3-4.

- Sınırsız şiddet uygulayarak askeri başarı elde etmek; yani “yıkım ve yok etme ilkesi”/ Şiddetin yumuşatılması; yani sınırlı savaşın önceliği.
- Savaşın daha avantajlı hali olan savunmanın önceliği/Kesin sonuç almayı sağlayan taarruz ilkesinin önceliği.

Clausewitz’in kuramını eleştirenlerin veya kendi fikirlerini desteklemek maksadıyla tahrif edenlerin Prusyalı’nın diyalektik yöntemini anlamadıkları veya anlamak istemedikleri günümüzde artık ortaya çıkmıştır. Bu eleştirilerin çoğu, askeri gücün önceliğinin, beka ve kimlik ilkesinin, taarruz ilkesinin ve yok etme ilkesinin, Clausewitz’in düşüncesine hakim olduğu varsayımına dayanmıştır. *Savaş Üzerine* yayınlanmadan epey önce, Clausewitz bu ihtimali sezmiş ve yanlış anlamalara kapı açacak sözcük ve paragraflarda değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler, esasla doğrudan ilgili olmaktan çok, bazı vurguların derecesi ile sınırlıdır. Fakat Clausewitz bu meselenin üzerinde ciddiyetle durmuş, Kolera salgınındaki ölümünden üç yıl önce, 1827’de eserin metninde yapacağı revizyonla ilgili bir de Rapor (veya Not) yazmıştır. Bu konuya daha ayrıntılı şekilde dönmeden önce, tahrifat olaylarından örnekler vermek yararlı olacaktır.

SAKAT YORUMLAR

Savaş Üzerine, (*Vom Kriege, On War*) yazarının ölümünden kısa süre sonra Eşi Marie von Brühl’ün gayretleri sayesinde fasiküller şeklinde yayınlanmış ve tedrici olarak etkisini artırmıştır. 1832’de ilk fasiküllerin yayınlanması başta Jomini olmak üzere askerler ve şüpheci yaklaştığı için sert saldırılara uğradı. Aşırı iddialı, tezatlar ve müphemiyetle sakatlanmış bir metin olarak değerlendirildi. Bu eleştirilere rağmen, 19.yy’ın sonlarından itibaren savaş ve strateji düşüncesinin en vazgeçilmez eserlerinden biri olmaya başladı. Fakat yanlış ve sakat yorumlar ve onlara dayanan ithamlar ve olumsuz görüşler hiç bitmedi. Uluslararası ilişkilerin ve savaşların radikal değişikliklere, hatta dönüşümlere uğradığı zamanımızda dahi, belki de özellikle böyle dönemlerde, Clausewitz’in teori ve tarih çalışmaları geçerliliğini korumuş ve stratejik akıl yürütmeye yeni pencereler açabilen bir kuram olmuştur. Son yıllarda yayınlanan çalışmalar bu sürekliliğin sebeplerini şu minvalde özetlemektedir: Clausewitz’in çalışmaları, stratejik ve taktik analizlerin çok ötesinde daha önemli ve kalıcı düşüncelere yer vermektedir. Savaşın paradoksal ve dinamik taraflarını öne çıkartmıştır. Toplumsal ve siyasal bağlantılarını irdelemiştir. Tüm bu hareket halindeki bağlantılar, stratejileri ve taktikleri de etkilemiştir. Savaşı, bu kaotik bağlam içinde ele alma ihtiyacı, stratejik akıl yürütmeyi (*reasoning*) karşıtlıklar, ikilemler ve diyalektik düşünceler dünyasına yöneltmiştir.

Clausewitz’in toplumsal ve siyasal zaruri bir irtibat kurması, onun fikriyatını doğal veya tanrısal bir gerçeklik olmaktan çıkarıp insani bir karşılıklı eylem haline getirmiştir. Bu, Machiavelli’deki gibi insanı merkeze koyan seküler bir düşüncedir. Savaş kararını veren, savaşı sürdüren ve ona son veren insan iradesidir. Dolayısıyla söz konusu kararlar ve eylemler sübjektiftir ve sorumluluk insana aittir. Öznel ve iradi oldukları için toplumsal ve kişisel hesap verebilirliğin mantıksal, ahlaki ve siyasi temelini oluştururlar. Savaş karşılıklı iradelerin çatışmasıdır. Bu noktada hemen belirtmem gerekir ki, Clausewitz’in iradeciliği (*volontarisme*) mutlak bir normatif içerik ortaya koymaz. Her ne kadar stratejide öznelliğin önemli bir yeri, hatta önceliği, varsa nesnellığın ve pozitif nedenselliğin de yerine göre önemi vardır. Doğa olayların strateji üzerinde de etkisi vardır. Clausewitz 18.yy’ın Fransa’da gelişen askeri düşüncesini ve onun Almanya’daki etkisini şiddetle eleştirmiştir. Bu düşünceler taktik düzeye bazı yenilikler getiriyordu. Fakat bunları evrensel ve

değişmez normlarmış veya bilimsel bulgularmış gibi sorgulamadan strateji düzeyine taşımının büyük bir çarpıtma olduğunu her fırsatta vurguluyordu. Revizyonlara rağmen, *Savaş Üzerine* kendi ülkesi Almanya’da dahi İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar yanlış yorumlanmıştır. Bu tür yorumların Mareşal Helmuth von Moltke ile başladığını ve askeri gücün siyasi otoritenin üzerinde değerlendirilmesi ilkesine dayandığını söyleyebiliriz. BU konuda, Bismarck ile Moltke arasında cereyan eden üstü örtülü de olsa sonunda Moltke kazanmıştır. İkinci büyük yanlışın kökü, Alman askerlerinin General Erich Ludendorff’tan ilham alarak “Mutlak Savaş”ı “Topyekun Savaş” şeklinde anlamalarıdır. Alman askeri yorumlarının hatalı olduğunu ilk vurgulayanlar arasında Hans Delbrück önemli bir askeri tarihçi olarak sivrılmıştır. Askerlerden çok daha modern ve liberal bir yaklaşımla, Clausewitz’in savaş ve siyaset ile strateji ve taktik arasındaki ilişkileri teorik ve tarihi açılardan irdelediğini ortaya koymuştur. Delbrück bu sonuçları doğrudan Clausewitz’in eserlerinden, özellikle *Savaş Üzerine*’nin Kitap I ve Kitap VI’sı ile 1827 tarihli Rapor (Not)’undan yararlanmıştır.⁵

İki Dünya Savaşı arasında İngiltere’deki askeri düşünürler yanlış ve gaddar eleştirilerle Clausewitz’i kötülemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı’nın ve vahşetin baş sorumluları arasına Prusyalı generali de koymuşlardır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu eleştiriler aceleci ikinci el okumalara dayanmaktadır. Çok geçmeden daha doğru okuma fırsatı bulduklarında Clausewitz’in kendi düşüncelerinden fazla uzakta olmadığını muhtemelen görmüşler ve Prusyalıya belli bir ölçüde yaklaşmışlardır.

1827 tarihli Raporunda, ki bu Rapor daha sonra *Savaş Üzerine*’nin Önsözü olmuştur, Clausewitz iki tür savaştan söz eder. Birinci tür savaş, Napolyon’un savaşlarından esinlenen türdür. Düşmanın silahlı kuvvetlerini askeri ve siyasi açıdan tamamen etkisiz hale getirme amacı güder. Diğeri ise düşman ülkenin topraklarından sınırlı bir bölümü işgal ederek barış görüşmelerine avantajlı şekilde katılma fırsatını yaratır. General J.F.C. Fuller (1878-1966) ile Yüzbaşı Basil Henry Liddell Hart (1895-1970) I. Dünya Savaşı’nı ilk kategori savaşın özelliklerini taşıyan bir savaş olarak yorumlamışlardır; bu muharebelerdeki kıyımların sorumlularından biri olarak da Clausewitz’i göstermişlerdir. Fakat kısa bir süre sonra bu görüşten vazgeçtikleri anlaşılmaktadır. Aynı dönemde Sir Julian Corbett ise deniz stratejisi alanında tamamen Clausewitzien bir yaklaşım benimsemiştir.⁶

Fuller meseleye Batı medeniyetinin sağlam durması açısından yaklaşmıştır. “Britanyalı generale göre, savaşların milli ve global ekonomiyi zayıf düşürmemesi için tedbirler alınmalıydı [...] Aşırı ölçülerde ekonomik ambargo uygulamak gayri ahlaki bir davranıştı [...] Savaşı yumuşatmamalı ve sınırlı [...]” tutmalıydı.⁷

Liddell Hart’ın temel görüşlerinden biri, en doğru zaferin barışı da kapsadığı düşüncesidir. Muhaberelere odaklanıp, barışı unutmak yeni riskler doğurur. Nasıl bir barış elde etmek için savaştığımızı unutmamamız gerekir. Tüm gücümüzü savaşta harcıyıp barışta güçsüz kalırsak, barışı yönetemeyiz... Ayrıca, savaştaki yöntemlerimiz acımasız olduğu ölçüde düşmanlarımızı sertliğe ve

⁵ Hew Strachan, “Clausewitz and the Dialectics of War,” *Clausewitz in the Twenty-First Century*, der. Hew Strachan and Andreas Herberg-Rothe (Oxford University Press, 2007), 23-25; Beatrice Hauser, *Reading Clausewitz* (London: Pimlico, 2002), 59-62.

⁶ Hew Strachan, *The Direction of War* (Cambridge University Press, 2013), 126-127.

⁷ Ali L. Karaosmanoğlu, “Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi,” *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks ve Uygulama*, der. Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020), 20.

şiddeti tırmandırmaya teşvik etmiş oluruz. ‘Savaş siyasetin başka araçlarla devamıdır’ ibaresindeki anlayış (Clausewitz’deki gibi) Liddell Hart’ın kuramının da esasını teşkil etmektedir.⁸ Hart, bu kuramına “dolaylı strateji” adını vermiştir. Sözüünü ettiğim askeri düşünceler daha çok askeri güç ile siyaset arasındaki irtibat çerçevesinde Clausewitz’e yakınlaşmıştır. Fakat onun felsefi akıl yürütmesini bir kenara itmiştir. Bu kısmi yaklaşım doğru anlayışa büyük darbe vurmıştır.⁹

19.yy’da ve 20.yy’da Clausewitz’in kuramı, kavramları ve yöntemiyle sadece askerler ilgilenmedi. Onun diyalektik yöntemi Marksist-Leninistleri büyük ölçüde cezbedi. *Savaş üzerine*, Sovyetler Birliği’nde, Çin Halk Cumhuriyeti’nde ve Güney Amerika’nın *Guerilla*’ları arasında adeta bir rehber kitap haline geldi.¹⁰ Marksist-Leninist dünyada geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden etkisi yüksek bir eser olmasına rağmen, sosyalist doktrin iki temel hususta Clausewitzçi düşünceden ayrılmaktadır. Birinci nokta, Clausewitz’in düşüncesinde diyalektik karşıtlıklar sonucunda “devlet” ne kavram ne de fenomen olarak ortadan kalkacaktır. Pek çok farklı değişkenler arasındaki ilişkiler adeta “devlet”i yaşatmak için yarışacaklardır. Marksist ideolojiye göre ise, diyalektik karşılaşmalar (sınıf mücadelesi) *proletarya*’nın galibiyeti ile sona erebilecek ve “devlet” tedrici olarak görünürlüğünü kaybedecektir. İkinci büyük farklılığa gelince, Marksizm’e göre, diyalektik çatışmayı meydana getiren sınıf mücadelesi ve üretim araçlarının dağılımı “alt-yapıyı” oluşturur. Ahlak, din, adalet, hukuk, sanat, kültür, irade ve deha, yani manevi değerler alt-yapının meydana getirdiği üst-yapıyı oluştururlar. Clausewitz’de ise, durum Marksizm’dekinin tam tersidir. Marksistlerin üst-yapısı, Clausewitz’in alt-yapısıdır diyebiliriz.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra akademik yorumlar kendini göstermeye başlamıştır. *Savaş Üzerine*, 1950’li ve 1960’lı yıllarda nükleer strateji ve sınırlı savaş düşüncesini etkilemiştir. Bu dönemde stratejik tercihlerin çeşitlenmesine ilham kaynağı olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında da, savaşla ilgili tartışmaların adeta el kitabı haline gelmiştir. Buna rağmen *Savaş Üzerine* ilk okuyuşta zor bir metindir. Kabul etmek gerekir ki, hatalı yorumların ikinci sebebi bu kısmi engeller dahi olabilir. Alman felsefe üslubuyla kaleme alınan metin, vecizeler, teşbihler ve paradokslarla doludur. Almanca ile diğer diller arasındaki anlam farklılaşmaları ya da ikileşmeleri de bazı belirsizlikler yaratmıştır. Almanca ‘politika’ sözcüğünün İngilizcedeki ‘*politics*’ veya ‘*policy*’ sözcükleri gibi. Bunun da ötesinde başka bir zorluk da Clausewitz’in akıl yürütmesinin doğrusal değil, fakat diyalektik olmasından kaynaklanmaktadır. Yazar, kullandığı yöntemin diyalektik mantığa dayandığını okuyucunun anlayışına bırakmıştır. Kendini açık seçik vurgulamıştır diyemeyiz.

İki Dünya Savaşı arasında, Amerika Birleşik Devletleri’nde, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Analizi bilim dalları gelişmeye başlarken iki eğilim etkili olmuştur: Güç politikası ve liberalizm. Fakat bu iki çatışma halindeki eğilim, farklılıklarını korumuşlar ve Clausewitzçi bir

⁸ age, 21.

⁹ Hatta bu tür hatalı ve eksik okuma Birleşik Krallık’ın bazı üniversitelerinde 21.yy’da dahi devam etmiş ve Uluslararası Güvenlik çalışmalarında kullanılmıştır. Bkz. Ken Booth, *Theory of World Security* (Cambridge University Press, 2007), 309-320. Yazar, muhtemelen, en yanlış okumalardan biri olan Anatol Rapoport, “Introduction to *On War*,” *On War*, çev. J.J. Graham (Baltimore: Penguin Books, 1968), 79-80 ve 62’den esinlenmiştir. Birleşik Krallık’ta yanlış okumalara dayanarak, Clausewitz’i en gaddar şekilde eleştirenlerden biri de John Keegan’dır. Bkz. *A History of Warfare* (New York: Vintage Books, 1993). Keegan, askeri okullarda ders vermiştir. Clausewitz’i antropoloji açısından yorumlamış ve Dünya Savaşlarındaki vahşetin suçlusu ve rehberi olarak eleştirmiştir. Buna mukabil, zamanımızın en iyi Clausewitz yorumcularının arasında da, gene Büyük Britanyalılar vardır: Michael Howard ve Hew Strachan gibi. M. Howard ve Peter Paret’in *On War* tercümesi bazı noktalarda tartışmalı olsa dahi esas itibarıyla yararlı bir tercümedir. Hew Strachan ise, Clausewitz’i 21.yy’a en iyi uyarlayanlar arasındadır.

¹⁰ Beatrice Hauser, age, 133-143.

yöntemi kullanarak tam bir bütünleşmeye gidememişlerdir. İkinci Dünya Savaşının başında ve sonundaki şartlar ABD'yi güç ve hakimiyet siyasetine yönlendirmiştir. Bu siyaset çerçevesinde giriştiği askeri müdahalelerin ve küçük-sınırlı savaşların başarılı sonuçlar getirdiğini söyleyemeyiz. Bu başarısızlıkların en çarpıcı örnekleri Kore ve Vietnam'dır. Her iki savaşta yapılan hatalar, Amerikalı komutanların ve siyasetçilerin Clausewitz'i okumadıklarını veya yanlış ve eksik okuduklarını göstermiştir. Yapılan hatalar, taktiklerle sınırlı kalmamış, stratejiyi de kapsamıştır.¹¹

Soğuk Savaştan sonra uluslararası sistemin büyük değişiklik geçirmekte olduğu, etnik ve dini kökenli farklılaşmaların savaşlarda ve siyasette ilkel nefret ve şiddeti yaygınlaştırması, transnasyonal nitelik kazanan devlet olmayan birimlerin savaşlarda taraf olmaları, demokratik değerlerin ağırlık kazanması beklenirken siyasetin otoriterleşmesi, savaşın doğasının değiştiği konusunda tartışmalara yol açmıştır. Savaş kavramının önemli ölçüde değiştiğini ileri sürenler görüş ve önerilerini Clausewitz'i eleştirerek ileri sürmekte ve onun kuramının 'yeni' savaşları anlama ve açıklama noktasında geçerliğini kaybettiğini vurgulamaktadırlar. 19.yy'ın ilk yarısında ortaya atılan bir savaş kuramı hala geçerli olabilir mi? Günümüzün savaşlarını 'eski' savaşlardan farklı kılan nedir? Clausewitz'in paradigmasının bugün de geçerli olabileceğini savunanların sayısı giderek artmaktadır. Özellikle ABD'de ve Avrupa'da durum böyledir. Ancak, yanlış ve önyargılı okumaların maalesef tamamen ortadan kalktığını söylemek de mümkün değildir.

Örnek olarak, Martin van Creveld zamanımızdaki savaşları ve onların eski savaşlardan ne bakımdan ve ne ölçüde ayrıldıklarını yanlış fakat iddialı ir şekilde incelemiştir. Onun temel iddialarından birisi, Clausewitz'in kuramının devletler arası savaşlarla ilgili olmasıdır. Oysa yeni savaşlarda, devlet olmayan aktörler yer almaktadır. Düşük yoğunluktaki savaşlar, konvansiyonel savaşların yerini almaktadır. Bu gelişme, Clausewitz'in üçlü tanımını geçersiz kılmaktadır. Düşük yoğunluktaki çatışmalarda, halkın savaşın ağırlık merkezi haline gelmesi, cephe ve cephe gerisi, muharip ve muharip olmayan gibi kavramları geçersiz hale gelmiştir.¹² Van Creveld'in Clausewitz üzerine yazdığı eleştiriler pek çok yönden defalarca cevaplandırılmıştır. Önce, Eski Yugoslavya'daki savaşlarda edindiği tecrübeleri dile getiren bir komutanı dinleyelim:¹³ "Bugünün savaşlarında çatışma sivil halklar arasında geçiyor. Askeri güç halkın niyetlerini etkilemek için kullanılıyor. Bu itibarla, Clausewitz'i ve onun üçlemesini ilgisiz gibi değerlendirip eleştiren görüşleri paylaşmam mümkün değildir. Ulusal ve uluslararası operasyonlardaki tecrübeler gösteriyor ki, üçlemenin üç unsurunu da dikkate almadan...bir askeri operasyonu başarıyla sürdürmek mümkün değildir."

Clausewitz'in ciddiyetle incelediği başka bir konu da devlet olmayan aktörlerin silahlı çatışmalara dahil olmaları ve devletlere başkaldırmalarıdır. *Savaş Üzerine*'nin Altıncı Kitabında "Halk Savaşları"nın inceleme bir bölüm vardır. Ayrıca Clausewitz, 1811-1812 yıllarında Berlin'deki Harp Okulu'nda (*Kriegsschule*) devlet olmayan aktörlerin dahil olduğu savaşlar ile Vendée, Tirol ve İspanya'daki halk ayaklanmaları üzerine dersler vermiştir. Bunun da ötesinde 1812 yılında Napolyon'un Prusya'yı işgaline son vermek amacıyla ve devlet olmayan örgütler yoluyla mücadeleyi

¹¹ Kore Savaşındaki hatalar için bkz. Ali L. Karaosmanoğlu, "Kore Savaşı'nın Siyasi-Stratejik İnkilemleri," *Kore Savaşı: Uzak Savaşın Askerleri*, der. Mehmet Ali Tuğtan (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013).

¹² Martin von Creveld, *The Transformation of War* (New York: The Free Press, 1991), 192-205.

¹³ General Sir Rupert Smith, *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World* (London: Allen Lane, 2005) (Paul D. Williams, "War," *Security Studies: An Introduction*, der. P.D. Williams (London: Routledge, 2008), 155 tarafından alıntılanmıştır.)

analiz ve tavsiye eden bir risaleyi kaleme almıştır (*Bekanntnisdekschrift*).¹⁴ Clausewitz'in halk savaşlarıyla ilgili görüşlerine son birkaç yıl önce yeni bir hayat eklenmiştir. 1812 tarihli risale, *Savaş Üzerine* üzerindeki çalışmalar için adeta bir başlangıç tarihi olmuştur. O günlerde Clausewitz'in zihnini, en çok devletler arası konvansiyonel savaşlar değil, halk savaşları ve başkaldırmalar işgal ediyordu. En acil amaç, Prusya'yı Napolyon'un protektorasından kurtarmaktı. Bu amacı gerçekleştirmekte başrolü, organize bir halk ayaklanması oynayabilirdi. *Savaş Üzerine*'de gördüğümüz gibi halk, savunma ve vatanperverlik gibi manevi değerler ile örgütlenmenin akılcılığı (rasyonalitesi) bütünleşerek öne çıkıyordu.¹⁵

COLMAR VON DER GOLTZ

Türkiye'ye gelince, Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'si Clausewitz'in geliştirdiği askeri teori ile doğrudan ilgilenme fırsatını bulamamıştır. Karlofça Antlaşmasından (1699) sonra Osmanlı Devleti tedricen güç kaybetmeye başlayınca Avrupa'daki askeri yenilikleri sınırlı da olsa, ithal ederken Aydınlanmacı Fransız etkisinden esinlenmiştir. Bu etki 19.yy'ın ilk yarısına kadar devam etmiş ve sonra siyasi sebeplerden dolayı Fransızların yerini Almanlar almıştır. O dönemde bilinçli veya bilinçsiz üretilen yanlış Clausewitz yorumları, Osmanlı'nın ve Cumhuriyet'in askeri reformlarını Helmuth von Moltke ve Colmar von der Goltz vasıtasıyla etkisi altına almıştır. Bu iki büyük askeri şahsiyet, defalarca Osmanlı topraklarını ziyaret etmiş, Sultanlara danışmanlık yapmış ve askeri okullarda dersler vermişlerdir. Moltke misyonunun fazla etkili olduğunu söyleyemeyiz. Resmi kisvesi olmadan Osmanlı ordusunda görev alan Prusyalı subayların çok daha kalıcı etkisi olmuştur.¹⁶ Moltke'nin ve Prusyalı subayların Clausewitz'den ne ölçüde söz ettiğini bilmiyoruz. Fakat taktiklerden ve manevra savaşlarından söz ederken *Savaş Üzerine*'nin pek çok ilgili bölümüne açık veya kapalı göndermeler yaptıkları ihtimal dahilindedir.

Von der Goltz Paşa'nın askeri eğitim ve öğretim alanındaki etkisi çok daha fazla olmuştur. Kurmay subay eğitimi ve müfredat konusundaki katkısı özellikle önemlidir. Üzerinde durduğumuz konu bakımından daha da önemli olan, Goltz Paşa'nın Clausewitz'e karşı özel bir ilgi göstermesi ve *Millet-i Müselleha* (Ordu Millet) başlıklı kitabında Prusyalı generale ve Osmanlı'nın devlet ve askeri tecrübesine defalarca gönderme yapmış olmasıdır.¹⁷ Bu göndermelerde derin bir saygı ve destek göze çarpar. Ancak Prusyalı'nın felsefi tarafı Goltz Paşa tarafından gene de ihmal edilmiştir. Fakat, hiç olmazsa, bu kanıtı dayanarak vurgulayabiliriz ki, Osmanlı Erkan-ı Harbiyesi "Clausewitz" adını defalarca duymuşlar ve onun bazı tarihsel taktik ve manevralarıyla ilgili askeri analizlerine aşina olma fırsatını sınırlı da olsa bulmuşlardı. Sınırlı olmanın sebebi, von der Goltz Paşa'nın askeri düşüncesinin tam olarak Clausewitz'inkilerle örtüşmemesidir. 19.yy'ın Alman militarizmi, Clausewitz'in görüşlerini ve yöntemini gölgelemiştir. Goltz Paşa, Clausewitz'in aksine, askeri gücün siyasetten önce geldiği ilkesini kabul etmekteydi. Komutanlar, siyasi otorite ve savaş kararını verdikten sonra, serbest bırakılmalıydı. Özellikle taktik ve manevra, hatta askeri strateji tamamen

¹⁴ Christopher Daase, "Clausewitz and Small Wars," age, der. Strachan and Herberg-Rothe.

¹⁵ Christopher Daase ve James Davis, der. ve çev., *Clausewitz and Small War* (Oxford University Press, 2015); ve Sibylle Scheipers, *On Small War: Carl von Clausewitz and People's War* (Oxford University Press, 2018).

¹⁶ Mesut Uyar ve Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014), 414-415.

¹⁷ Colmar von der Goltz, *Millet-i Müselleha (Ordu Millet)*, haz. İsmet Sarıbal (Antalya: Otorite Kitap, Lotus Yayıncılık, 2016). Bu kitap, (Das Volk in Waffen), 1887 yılında Goltz Paşa'nın yardımcılarından Yüzbaşı Mehmet Tahir Bey tarafından Almanca'dan Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir.

komutanların işi ve sorumluluğu olarak kalmalıydı. Hatta Kral'a savaşın gidişatını rapor eden “Karargah-ı Umumiler” dahi savaştaki riskleri çoğaltan uygulamalardı.¹⁸

Millet-i Müselleha adlı kitabında Goltz Paşa'yı Clausewitz'e yaklaştıran hususlar da mevcuttur. Bunlardan belki de en önemlisi her savaşta pek çok bilinmeyenin mevcudiyetiydi. Clausewitz'in deyişiyile, “savaşın sisi” ve “*friction*, sürtünme” kavramları söz konusu oluyordu. Napolyon'un da dediği gibi, hiçbir zaman güvenilir bir sefer planına malik olunamaması idi. Çünkü savaş süresinde savaşın şartları her daim değişebiliyordu. Goltz Paşa, bu hususu şöyle ifade ediyor:

“Ahval-i harbiye daima bidayet-i seferde tasavvur olunduğunun tamamıyla aksi bir renk gösterir. Hâlbuki bundan tabii bir şey yoktur. Kendi irademiz bir zaman sonra düşmanın irade-i müstakilesine tesadüf eder. Ahvalin suret-i cereyanını evvelden keşf ve hesap etmek isteyen kimse bir malum ve bir meçhul kemmiyyetten bir netice istihracına mecbur olacağından çıkaracağı netice mutlaka şüpheli olur.”¹⁹

Ancak savaşa başlayacak tarafın ve müttefik askeri birlikleri hangi noktalarda toplanacaklarının “içtimai tertibatı” önceden ve eğer varsa, sefer planı ile birlikte yapılmalıdır. Bu noktada Goltz Paşa siyaset ile de bir bağlantı kurarak Clausewitz'e biraz daha yaklaşıyor: “En evvel ahval ve münesabat-ı siyasiyenin bir suret-i umumiyede beyan ve izahı lazım gelir. Bunda ise ekseriye iki tarafın malik olduğu kuva-yı askeriyenin muvazenesi meselesi dahi halledilmiş olur.”²⁰ Goltz Paşa'nın, Clausewitz'in savaş tanımlarından en bilineni kabul edip onun üzerinde durduğunu söyleyebiliriz. Savaş, düşman ordusunu tamamen etkisiz duruma getirip, iradeni zorla ona kabul ettirmektir. Fakat bu tanımları diyalektik bir çerçeve içinde düşünmediği için, Clausewitz'in aksine, savaşın aynı zamanda “ticarete” benzediğini de kabul etmek istemiyor. Clausewitz ile bu noktada “*hemefkar*” olmadığını ve “kan dökmeksizin düşmana galebe etmek fikrinde olan başkumandanlara asla ehemmiyet vermediğini” vurguluyor.²¹

Goltz Paşa'nın Clausewitz ile “*hemefkar*” olduğu önemli bir hususun daha belirtilmesinde yarar bulunmaktadır. Clausewitz, hocası General Gerhard von Scharnhorst ve arkadaşı Neidhardt von Gneisenau, Prusya'daki yenilikçi askeri reform hareketinin öncüleriydi. Reform çalışmalarının önündeki en büyük engel, Aristokrat ailelerin ordu içinde, ülke içinde ve Avrupa'nın tümünde devam eden ortak dayanışmaları ve imtiyazlı konumlarıydı. Vatanperver ve milli bir silahlı kuvvetler kurmak için aristokratik dayanışmanın zayıflaması ve imtiyazların kaldırılması gerekiyordu. Reformcular bu amacı gerçekleştirmek için çok çalıştılar ve mücadele ettiler. Kral'ı ikna etmek için çok uğraştılar. Fakat, başarılı olamadılar. Kral'ın ve Scharnhorst'un karşılıklı yumuşak davranışları sayesinde mesele uzlaşma ile kapandı. Bazı yenilikler yapıldı, fakat sınıfsal imtiyazlar tamamen ortadan kalkmadı.²²

Goltz Paşa, kitabının Birinci ve İkinci kısımlarını ordunun organize edilmesine ve personeline ayırmıştır (toplam sekiz fasıl). Asil ailelerin askeri imtiyazlarının zayıfladığı, liyakatin ön plana çıkmaya başladığı, Paşa'nın metinlerinden anlaşılmaktadır. Yüksek tahsil, ilim ve fen “Heyet-i Zabitan” bakımından elzem hale gelirken terbiye ve ahlaka da önem vermek gerekmektedir. Bu

¹⁸ Colmar von der Goltz, age, “Karargah-ı Umumiler ve Ümerası” başlıklı fasıl, 97.

¹⁹ age, “Sefer Planı” başlıklı fasıl, 189.

²⁰ age, 193.

²¹ age, Sekizinci Fasıl: “Askeri Dağıtmak, Cem Etmek ve Manevra Yapmak,” 275.

²² Peter Paret, *The Cognitive Challenge of War, Prussia 1806* (Princeton University Press, 2009), 72-103.

vasıflara sahip olan veya sahip olmaya hazır olan gençler artık sadece en üst sınıflardan değil, burjuva ailelerden de yetişmeye başlamıştır. Ordunun da kendini bu toplumsal değişmeye uyarlaması gerekecektir.

Goltz Paşa kitabının İkinci Kısım Birinci Faslında “Orduların Usul-i Sevk ve Tahriki: Kumandanlık” başlığı altında Clausewitz’in “deha” ve “irade” veya “yüksek irade” kavramlarını Prusyalı Generalden alıntılar yaparak kullanıyor:

“Kuvvet-i kalp yalnız şiddetli heyecanlar husule getirmekten ibaret olmayıp belki en şedit heyecanlar esnasında muvazenet-i hissiyatı muhafaza eylemek... (ve) fikir ve mülhazanının iktidarını hıfz ve ispat eylemektir.”²³

Milleti-i Müselleha'nın 19.yy.ın sonuna doğru Almanya'dan kısa bir süre sonra Osmanlıcaya tercüme edilmesi ve von der Goltz Paşa'nın Osmanlı Askeri Okullarında ve Askeri Akademisinde hocalık görevlerinde bulunması açıkça gösteriyor ki, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere İstiklal Savaşı'nı kumanda eden Zabitan Clausewitz'e aşinaydı. Ancak bu aşinalığın büyük bir ilgiye dönüştüğünü söylemek mümkün değildir. Genel olarak Goltz'un her iki misyonunun etkisi de önemli olmuştur. Goltz'un önerisi üzerine 1884'te akademik müfredata uygulamalı askeri dersler eklenmiştir. Gene de, salt askeri dersler sınırlı kalmıştır. Gazi Osman Paşa ve Harbiye'deki hocalar ikna edilememiştir. Mesela, onlara göre, yüksek matematik ve fizik derslerinin müfredatta kalması çok önemliydi. Onlara göre pozitif bilimler Osmanlı modernleşmesi ve reformlar bakımından elzemdi. Mesele sadece askeri reform değildi. Aydınlanmadan sonraki Avrupa'yı iyi anlamak ve ülkeye transfer etmektir.²⁴ Fakat Avrupa'daki reformların ve Clausewitz'in strateji kuramının felsefi temelini anlamadan salt Aydınlanmaya dayanan reformculuğun temelsiz ve eksik kalacağı da açıktı. Osmanlı Erkan-ı Harbiyesi Goltz Paşa'nın kitabından ve derslerinden yararlanmış olsalar bile, Clausewitz üzerine araştırma yapabilmeleri maalesef mümkün olamazdı ve olmamıştır. Bu olumsuzluğu takviye eden başka bir husus da şuydu: Osmanlı Sarayı, modernleşme sürecinin baş koruyucusu olarak modernleştirilen askeriye görevlendirmiştir. Osmanlı modernleşmesi bu boyutuyla Cumhuriyet Türkiye'sinde de iki binli yıllara kadar devam etti. Bu görevlendirme, tabiatıyla, siyaseti askeri kuvvetin hakimiyeti altına sokuyor ve Clausewitz'den epeyce uzaklaştırıyordu.

ATATÜRK VE İSTİKLAL SAVAŞI

Mustafa Kemal Atatürk'ün Clausewitz'i okuduğuna dair elimizde bir bulgu yok. Fakat İstiklal Savaşının yönetiminde, Mustafa Kemal Paşa'yı Clausewitz'e yaklaştıran pek çok uygulamanın başarıyla tamamlandığını görüyoruz: Askeri güç kullanmanın siyaset ve diplomasi ile bütünleştirilmesi; Batı'daki yenilgiden (Kütahya-Eskişehir) sonra oldukça düzenli şekilde Sakarya'ya kadar ricat etmek; düşman kuvvetlerini Anadolu'nun içlerine çekmek, “Hatı müdafaa yok, sathı müdafaa vardır. O sathı bütün vatandır” direktifi ile taarruz ve savunmayı bütünleştirmek; taktik, operatif ve stratejik düzeyleri bütünleştirmek; maddi güç ile manevi değerleri bütünleştirmek; deha ve uzun vadeli düşünce (yeni bir devlet kurmak) ile münferit ve güncel düşünceyi bütünleştirmek; liyakat ile toplumsal iradeyi ve hissiyatı bütünleştirmek; meydan muharebelerini kazandıktan sonra kaçan düşman askerlerini ülke sınırlarının dışına kadar izlemek; savaşın siyasi amacı gerçekleşince

²³ von der Goltz, age, 81.

²⁴ Uyar ve Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, age, 418.

durmasını bilmek; ve Kuvay-i Milliye'ye karşı başlatılan kalkışma hareketlerini İstiklal Savaşı'nın bir parçası olarak değerlendirerek onların bastırılmasında düzensiz kuvvetleri kullanmak. Tüm bu uygulamalar İstiklal Savaşımıza özgü antinomilerdir (paradokslardır). Bunlar, Clausewitz'in savaşı kazanmak için uygulanmasını istediği taktik veya stratejik ilkeler veya düsturlar değildir. Zaten Clausewitz, iyi bir komutanın askeri öğretim ve eğitimde öğrendiği genel kuralları cebine koyup savaş alanına götürmesine hiçbir zaman taraftar olmamıştır. Hele komutan veya başkomutan iynin de ötesinde bir “dahi”ise savaş alanındaki, ülkedeki ve ülke dışındaki şartlara göre kuralları kendisi koymalıydı. Mustafa Kemal Paşa da, zaten bunu yapmıştı. Clausewitz savaşta başarı için özellikle stratejik düzeyde, uyulması zorunlu ilkeler ortaya koymuyordu. Daha ziyade mevcut durumu daha iyi algılamak ve geleceği daha iyi öngörmek için ucu açık bir yöntem geliştiriyordu.

Genel ve kesin bir ifadeyle belirtmek gerekirse, Cumhuriyet Türkiye'si NATO üyesi olana kadar güvenlik konularında Prusya-Almanya etkisi devam etmiştir. Bu Cumhuriyetçi entelektüel ve akademik bir etkiden çok basit militarist bir etki olmuştur. Strateji kavramı “milli güvenlik” kavramının çerçevesi içinde gelişmiş ve ekonomik sorunları da içine alarak genişlemiştir. Bu kavramsal dönüşüm, General Erich von Ludendorff'un ortaya attığı “Topyekun Savaş” kavramının benimsenmesiyle başlamıştır.²⁵ İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye kendini daima savaş riski ve güvensizlik altında hissetmiştir. Bir savaşa girmek zorunda kalırsa, bu savaş büyük ihtimalle bir topyekun savaş olacaktır. Başka bir deyişle, ülke sadece ordusu ile değil, aynı zamanda tüm ekonomisi, tüm kaynakları ve toplum ile savaşa girmiş olacaktır. Türkiye'nin milli güvenlik anlayışı, Soğuk Savaşın sonuna kadar, böyle bir stratejinin hakimiyeti altında şekillendirilmiştir. Günümüze kadar defalarca belirtildiği gibi, topyekun savaş ile Clausewitz'in mutlak savaş kavramı arasında ayniyet veya benzerlik söz konusu değildir. Topyekun savaş bir askeri doktrin veya stratejik tercih iken, mutlak savaş ise, savaşın doğasını anlamak ve anlatmak için kullanılan yöntemsel akli, fakat aynı zamanda, farazi bir modeldir. Savaşın taraflar birbirlerine karşı şiddeti artırmak eğilimi gösterirler. Taraflardan biri şiddeti artırırsa diğeri de karşılık verir. Bu karşılıklılık hareketi şiddeti yukarıya doğru tırmandırarak “mutlak”a erişinceye kadar devam eder. Sonuç, elbette bir felakettir. Ancak, “gerçek savaş”ta “savaşın sisi” yani savaştaki bilinmeyenler ve “sürtünme”, yani savaş hareketlerini engelleyen maddi ve manevi faktörler, tırmanmayı dumura uğratan unsurlar olarak araya girerler. Gerçek savaştaki başka bir önemli engel de çarpışan tarafların siyasi amaçları ve siyasi ilişkileridir. Fakat unutmamak gerekir ki, siyaset şiddetin tırmanmasını sınırlayacağı gibi, harekete de geçirebilmektedir.

SONUÇ: SOĞUK SAVAŞTA NÜKLEER STRATEJİ VE TÜRKİYE

Türkiye'nin 1952'de NATO'ya üye olmasından sonra, silahlı kuvvetler üzerindeki Almanya-Prusya etkisi tedricen erimeye başlamıştır. Kore Savaşında, farklı talimnameler ve emir-komuta ilişkileri konularında zorlukların çıktığını biliyoruz. 1952'yi takiben ABD silahlı kuvvetlerine ait talimnameler ve askeri terimler benimsenmeye ve tercüme edilmeye başlanmıştır. Fakat bir buçuk yüzyıllık Alman-Prusya etkisi kısa sürede tamamen görünmez hale gelmemiştir. Her iki etkinin mevcudiyeti bir sentez meydana getirmeden düalizm şeklinde devam etmiştir. Yeni yayınlanan bir

²⁵ Ayrıntılı bir anlatım için bkz. Gencer Özcan, “Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi ve Ulusal Strateji Arayışları,” *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks ve Uygulama*, der. Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydınli (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020), 123-144.

makale bu sorunu ayrıntılı şekilde ele almaktadır.²⁶ ABD askeri yardımı ve gönderilen danışmanlar çerçevesinde, hiç şüphe yok ki, tam olmasa da, belli bir işbirliği ortamı yaratılmıştır. Yukarıda gönderme yaptığım Güvenç ve Uyar çalışmasında da belirtildiği gibi, iki devlet arasında güçlü bir dayanışma ve güven ortamı geliştirilmemiştir. Yazarların inceledikleri tarihi verilere ve olaylara göre, her iki ülkenin silahlı kuvvetleri, askeri ve siyasi işbirliğinin başından itibaren kurumsal, stratejik ve kültürel nedenler dolayısıyla uzlaşma zorlukları çekmişlerdir. ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımlar askeri kültürün ve kurumların değişmesini de gerektiriyordu. Oysa, yeni kültürün aşılması kısa bir zaman diliminde yapılacak bir iş değildi. Onun için yeni silahlarla eğitimin bir an önce bitirilmesine öncelik verildi.

Küba Füze Krizinde, Washington'un Türkiye'ye konuşlanmış olan orta menzilli ve nükleer başlıklı Jüpiter füzelerini Türk hükümetine danışmadan, hatta haber dahi vermeden geri çekmesi son derece rahatsız edici olmuş ve süper devlete karşı bir güvensizlik doğurmuştur. Ayrıca, 1960 ve 70'lerde alevlenen Kıbrıs sorunu askeri işbirliğinin derinleşmesini daha da zorlaştırmıştı. Zaten eski nesil Türk subaylarının Alman askeri kültürü ile Türk askeri kültürünün, Clausewitz'i dışlayarak örtüşmesinden hiçbir şikayetleri yoktu. Aynı yıllarda ABD'de Clausewitz'e ilgi artıyordu. En büyük ilgi daha ziyade "Nükleer Strateji" ve "sınırlı savaş" araştırmalarında kendini gösteriyordu. Bernard Brodie, Savaş Üzerine'yi savaşı anlatan en büyük eser olarak niteliyordu. Herman Kahn, Brodie ve Wohlstetter gibi isimler Clausewitz'in kuramından ilham alarak muhtemel bir nükleer savaşın nasıl caydırılacağı sorusuna cevap arıyorlardı. Robert Osgood, Clausewitz'in kuramından istifade ederek yeni bir *limited war* (sınırlı savaş) kuramı geliştiriyordu. Kullandıkları terminoloji dahi Prusyalı generali hatırlatıyordu: *massive response* (kütlevi mukabele), *flexible response* (esnek mukabele), *controlled escalation* (kontrollü tırmanma). Bu araştırmalar, nükleer savaş ile teslim olmak arasında çok çeşitli tercihlerin varlığını da ortaya koyarak tarafları iki aşırı tercih arasında seçim yapmak zorunluluğundan kurtardı. Amerika'nın Neo-Clausewitzien'lerinin çalışmaları, böylece iki süper devletin üzerinde anlaştıkları nükleer silahların kontrolü antlaşmalarının da zeminini hazırlamışlardır.

Türkiye NATO üyesi olunca ülkesinde taktik nükleer silahların konuşlandırılmasına izin verdi. Buna rağmen, ABD'deki nükleer strateji çalışmalarıyla, uzaktan da olsa, ilgilenmedi. Oysa, bu çalışmaların ve bilimsel araştırmaların sadece küçük bir kısmı gizli tutuluyordu. Büyük bölümü ise düşünce kuruluşu raporları ve üniversite yayınları şeklinde halka sunuluyordu. Ne yazık ki, Türkiye bu şeffaflıktan yararlanamadı. Askerimizin o günlerdeki ketumluğu ve üniversitemizdeki siyaset bilimi bölümlerindeki askeri tarih ve strateji teorisi derslerinin yokluğu bizi Clausewitz'in çağdaş uyarlamalarının gene epeyce uzağında bırakmıştı.

Carl von Clausewitz'in eserlerindeki tanımlamalar ve kavramlar nükleer silahlar, kıtalararası füzeler, asimetrik savaşlar, terörizm ve durmadan gelişen teknoloji çağında da geçerliğini korumaya devam etmektedir. Vom Kriege, teorik yapısı ve akıl yürütmesi ile, bir silahlanma, muharebe taktikleri, manevralar ve stratejiler kitabı olmanın ötesinde uzlaşmazlıkların da mantıkçısı ve çözümçüsüdür.

²⁶ Serhat Güvenç ve Mesut Uyar, "Lost in Translation or Transformation? The Impact of American Aid on the Turkish Military, 1947-60," *Cold War History* (2021), <https://doi.org/10.1080/14682745.2020.1866551>.

KAYNAKÇA

- Aron, Raymond. *Penser la Guerre*, Clausewitz (L'age Planetaire). Paris: Gallimard, 1976.
- Booth, Ken. *Theory of World Security*. Cambridge University Press, 2007.
- Clausewitz, Carl von. *On War*. Der. ve çev. M. Howard ve Peter Paret. Princeton University Press, 1976.
- Clausewitz, Carl von. *Savaş Üzerine*. Çev. H.Fahri Çeliker. İstanbul: Özne Yayın, 1990.
- Cormier, Youri. *War as Paradox*. Montreal: McGill University press, 2010.
- Creveld, Martin von. *The Transformation of War*. New York: The Free Press, 1991
- Daase, Christopher. "Clausewitz and Small Wars." *Clausewitz in the Twenty-First Century*, der. Hew Strachan ve Andreas Herberg-Rothe. Oxford University Press, 2007.
- Daase, Christopher, ve James Davis, der. ve çev. *Clausewitz and Small War*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Goltz, Colmar von der. *Millet-i Müselleha* (Ordu Millet). Haz. İsmet Sarıbal. Antalya: Otorite Kitap, Lotus Yayıncılık, 2016.
- Güvenç, Serhat, ve Mesut Uyar. "Lost in Translation or Transformation? The Impact of American Aid on the Turkish Military, 1947-60." *Cold War History* (2021). <https://doi.org/10.1080/14682745.2020.1866551>.
- Hauser, Beatrice. *Reading Clausewitz*. London: Pimlico, 2002.
- Herberg-Rothe, Andreas. *Clausewitz Puszu*. Oxford University Press, 2007.
- Karaosmanoğlu, Ali L. "Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi." *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks ve Uygulama*, der. Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Karaosmanoğlu, Ali L. "Kore Savaşı'nın Siyasi-Stratejik İkilemleri." *Kore Savaşı: Uzak Savaşın Askerleri*, der. Mehmet Ali Tuğtan. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Karaosmanoğlu, Ali L. "Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz." *Uluslararası İlişkiler* 4/14 (2007): 161-183.
- Karaosmanoğlu, Ali L. "Yirminci Yüzyılda Savaş Tartışmak: Clausewitz Yeniden." *Uluslararası İlişkiler* 8/29 (2011): 5-25.
- Keegan, John. *A History of Warfare*. New York: Vitage Books, 1993.
- Özcan, Gencer. "Türkiye'de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi ve Ulusal Strateji Arayışları." *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks ve Uygulama*, der. Ali L. Karaosmanoğlu ve Ersel Aydın. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Paret, Peter. *The Cognitive Challenge of War, Prussia 1806*. Princeton University Press, 2009.
- Rapoport, Anatol. "Introduction to *On War*." *On War*, çev. J.J. Graham. Baltimore: Penguin Books, 1968.
- Scheipers, Sibylle. *On Small War: Carl von Clausewitz and People's War*. Oxford University Press, 2018.
- Smith, General Sir Rupert. *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*. London: Allen Lane, 2005.
- Strachan, Hew. "Clausewitz and the Dialectics of War." *Clausewitz in the Twenty-First Century*, der. Hew Strachan ve Andreas Herberg-Rothe. Oxford University Press, 2007.
- Strachan, Hew. *The Direction of War*. Cambridge University Press, 2013.
- Uyar, Mesut, ve Edward J. Erickson. *Osmanlı Askeri Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.
- Williams, Paul D. "War." *Security Studies: An Introduction*, der. P.D. Williams. London: Routledge, 2008.